

Grunnlagsdokument for dialog om museenes rolle i ny strategi for UiO

Bakgrunn

Som ledd i arbeidet med å tydeliggjøre KHM og NHMs rolle som universitetsmuseer ved UiO ønsker rektoratet å sammenlikne UiO med andre universiteter som har universitetsmuseer. Normalt sier man at universitetsmuseenes rolle i Norge er unik i en europeisk sammenheng. Påstanden kommer gjerne med referanse til NOU 2006:8 Kunnskap for fellesskapet. Selv om påstanden kan ha noe for seg, må den sies å være gyldig kun med vesentlige forbehold. Dette notatet tar for seg relevante dokumenter, nettverk og institusjoner og foreslår en strategi for videre arbeid.

NOU 2006:8

NOU'en Kunnskap for fellesskapet fra 2006 (2006:8) tok for seg de norske universitetsmuseenes plass i et europeisk museumslandskap. De norske museene ble vurdert som institusjoner som avvek fra de vanlige universitetsmuseene i Europa fordi de er tillagt omfattende lovpålagte oppgaver i kulturminnevernet og fordi de er tillagt nasjonale oppgaver som en form for desentraliserte nasjonalmuseer. NOU'en tegner et bilde av et europeisk museumslandskap der få universiteter velger å satse på sine museer, der man opplever en fradeling fra universitetsstrukturen og rendyrking av formidlingsfunksjoner. Følgelig blir da også utvalgets konklusjon at også de norske universitetsmuseene bør gis en annen rolle og en annen status. Stortingsmeldingen fra 2008, Tingenes tale, tok imidlertid ikke anbefalingene til etterretning. Tvert i mot valgte KD og universitetene å trekke sine museer tettere inn i universitetsorganisasjonen.

I ettertid er det også grunn til å problematisere den skissen av det europeiske museumslandskapet som fremkommer i Kunnskap for fellesskapet. Man trenger ikke gå lenger enn til København og Århus for å finne museer som har svært lik posisjon og portefølje som de norske universitetsmuseene.

Det finnes både nettverk og europeiske oversikter over universitetsmuseer. De viktigste er UMAC, UNIVERSEUM, CETAF og DiSSCo:

UMAC

ICOM opererer med en egen gruppe av universitetsmuseer og universitetssamlinger: **UMAC** (International Council of museums committee for University museums and collections). De har utarbeidet en oversikt over slike museer og samlinger i verden. Bare i Europa er det listet opp mer enn 2072 museer og samlinger. En enkel fakta-sjekk gir grunn til å tro at oversikten er upresis, da for eksempel NHM er oppført fem ganger, mens KHM ikke er med i det hele tatt. Likevel er det grunn til å tro at på et mer overordnet nivå gir basen et korrekt bilde av omfanget på universitetsmuseer i Europa: Det er helt normalt at universiteter har museer og omfattende samlinger. Det er dermed grunn til å mene at universitetsmuseer er forholdsvis sterkt institusjonalisert fenomen i Europa, men at majoriteten av disse samlingene og museene er nokså inaktive og kanskje primært av museologisk interesse.

UNIVERSEUM

En mer interessant sammenslutning er UNIVERSEUM – European Academic Heritage Network. Organisasjonen ble etablert i 2000 og er et nettverk av 12 universitetsmuseer i henholdsvis: Amsterdam, Berlin, Bologna, Cambridge, Groningen, Halle, Leipzig, London, Oxford, Pavia, Uppsala and Utrecht.

CETAF

Europeiske naturhistoriske museer og botaniske hager har etablert en organisasjon som kalles Consortium of European Taxonomic Facilities (CETAF). Organisasjonen startet opp med de større museene og botaniske hager (med vitenskapelige samlinger) i Europa. Senere har man også tillatt medlemskap for nasjonale konsortier av mindre museer og hager. I dag er dette en velfungerende organisasjon som omfatter CETAF 59 institusjoner, og 19 av disse er underlagt universiteter. Institusjoner fra 21 land er medlemmer. NHM (UIO) er eneste norske medlem og har hatt stor nytte av sitt medlemskap. Kun et mindretall av CETAFs medlemmer er universitetsmuseer. Flere har imidlertid samarbeid med nærliggende universiteter, og mange av de vitenskapelige ansatte er knyttet til undervisning på universitetene.

DiSSCo

Europeiske naturhistoriske museer samarbeider også om å presentere sine naturvitenskapelige samlingsobjekter i en felles digital forskningsinfrastruktur. Samarbeidet kalles "Distributed System of Scientific Collections" (DiSSCo) og omfatter 114 museer i 21 land og 5000+ forskere. I skrivende stund (11. september 2018) ble det offisielt kunngjort at DiSSCo er med på ESFRIs veikart for 2018 (<http://roadmap2018.esfri.eu>). NHM er eneste norske medlem så langt og vil arbeide aktivt for at de andre universitetsmuseene blir med i dette initiativet. NHM arbeider også med en søknad til NFR/INFRA om en nasjonal biobank for norske biologiske forskningsinstitusjoner. Planen er å etablere et felles registrerings- og arkivsystem for fysiske biologiske prøver (vev/DNA som referansebibliotek for forskning til etterprøving og fremtidig forskning. NHM står som prosjektansvarlig med de andre universitetsmuseene som «bankfilialer» i Bergen, Trondheim og Tromsø.

The Guild

I UiOs alliansenettverk The Guild har universitetene i både Uppsala, Bologna, Groningen og Wien universitetsmuseer. De tre første er også med i UNIVERSEUM. I denne sammenhengen er det også naturlig å nevne Moesgaard museum i Århus som riktignok er en selvstendig stiftelse, men som har et svært tett samarbeid med Universitetet i Århus.

Universitetsmuseer som har fellestrekk med UiOs museer

Det er flere europeiske universitetsmuseer som har mer eller mindre klare fellestrekk med UiOs universitetsmuseer. Følgende institusjoner kan nevnes:

University museum of Manchester	Manchester	UK
UCL institute of Archaeology collections	London	UK
Oxford University museums	Oxford	UK
Cambridge University museums	Cambridge	UK
University museum Aberdeen	Aberdeen	UK
Humboldtuniversitetet	Berlin	Tyskland
Museum für Naturkunde	Berlin	Tyskland (ikke univ.museum, tidl. Humbolt)
Lunds Universitetsmuseum	Lund	Sverige
Naturhistoriska riksmuseet	Stockholm	Sverige (ikke universitetsmuseum, men tett samarbeid)
Moesgaard museum	Århus	Danmark
Naturhistorisk museum	København	Danmark
Naturhistoriska centralmuseet	Helsingfors	Finland (ikke universitetsmuseum, men tett samarbeid)

Forslag til videre strategi for internasjonal benchmarking

En mer detaljert sammenlikning av UiOs museer med de ovennevnte institusjonene kan løpe langs flere akser, alt avhengig av hva man ønsker å vektlegge i den videre strategiprosessen.

Det foreslås innledningsvis følgende: *Gjennomgang av overordnet strategi, oppgaveportefølje og samfunnsmandat for seks av de ovennevnte institusjonene som sammenlikningsgrunnlag med UiO. Resultatoppnåelse vurderes etter følgende variabler: Vitenskapelige publikasjoner, eksterne prosjekter, besøkstall, basisfinansiering, totaløkonomi.*

Det arrangeres møter med museene i Manchester og Oxford for å etablere et mer detaljert sammenlikningsgrunnlag. Museene holder rektoratet orientert.

Det er videre nærliggende å vurdere en nærmere utredning av og satsing på samarbeid med museene i The Guild, altså Uppsala, Bologna, Groningen, Wien og Moesgaard/Århus universitet. Museene følger opp dette sporet på egenhånd og holder rektoratet orientert.

Innspill til UiOs strategi 2030 med tanke på posisjonering av museene

Stortingsmeldingen fra 2008, Tingenes tale, gir fremdeles gode føringer for universitetsmuseenes interne arbeid med å utvikle gode strategier. For eksempel vil videre arbeid med faglige programmer for museenes fagfelter være en viktig satsning. Da stortingsmeldingen ikke besvarer eksplisitt spørsmålet om museenes rolle i universitetsstrukturen, gir dokumentet mindre føringer for en ny hovedstrategi for UiO. Noen premisser kan man likevel si ligger til grunn også for dette arbeidet, for eksempel gjennom universitets- og høyskoleloven og kulturminneloven: *Museene skal være en del av universitetsstrukturen, ta ansvar for den vitenskapelige samlingsforvaltningen og -utviklingen og ha forskning og formidling som særlige oppgaver i tillegg. Vi tar således for gitt at museene med sin egenart som samlingsinstitusjoner, skal ha komplementære oppgaver til fakultetene, og på denne måten begrunne likestilt status med disse. Videre legger NHM og KHM til grunn at UiO fortsatt skal være et forskningsintensivt, internasjonalt orientert breddeuniversitet. Vi forutsetter også at føringene og prioriteringene for UiOs masterplan for bygg videreføres.*

Gitt disse premissene, er det mulig å skissere museenes strategiske rolle med følgende vektorer eller variabler:

	Forskning	Forvaltning	Formidling	Utdanning
Geografisk skala	Lokal-Global	Lokal-Global	Lokal-Global	Lokal-Global
Målgruppe	Masse-Elite	Masse-Elite	Masse-Elite	Masse-Elite
Institusjonsrolle	Nasjonal-Internasjonal	Nasjonal-Internasjonal	Nasjonal-Internasjonal	Nasjonal-Internasjonal

UiOs og museenes valg med hensyn til profil på 12 feltene, vil i stor grad avgjøre museenes framtidige, strategiske rolle ved UiO. Dette kan begrunnes med følgende analyse:

Geografisk skala

Museene kan plassere seg geografisk på mange ulike måter med tanke på nedslagsfelt. For eksempel kan man velge å ta et helt lokalt perspektiv og definere Oslo eller bydelen som det primære interesseområdet. Dette vil kunne åpne for et intensivt samarbeid med Osloskolene og Oslo kommune om formidling og utdanning. Forskningen og forvaltningen vil kunne konsentrere seg om Oslo og omegn. Slik sett ville museene bli UiOs spydspiss inn i markeringen av lokal tilstedeværelse.

Helt motsatt vil en global tilnærming til formidling implisere at museene satser på å nå et internasjonalt, engelskspråklig publikum, retter forskningsaktivitetene mot hele verden og bistår UiO med utdanning i verdensklasse.

Målgruppe

Et avgjørende strategisk veivalg i vår tid knytter seg til målgruppe og sosial forankring. Tradisjonelt omtales universitetene som masseuniversitet, men dette er en sannhet med store modifikasjoner. Velger UiO å profilere museene som institusjoner som skal appellere til de jevne lag av befolkningen, kan man tenke seg at forskningen skal rettes som populære temaer (så som vikinger og dinosaurer), forvaltningen bygger på historiske tradisjoner, mens formidlingen tar sikte på å fylle de samme funksjonene som de historiske disiplinene gjorde under konstitueringen av det nasjonale prosjektet (eller tydelig merkevarebygging).

Går man den motsatte vei og satser på eliten, vil forskningen og undervisningsbidragene rette seg mot den internasjonale forskningsfronten, forvaltningen vil formes med tanke på fremragende kunnskapsproduksjon og formidlingen primært appellere til brukere med relevant kapital.

Institusjonsrolle

Selv om NHM og KHM er del av UiO oppfattes de også av mange som museer med nasjonale funksjoner. Spennet mellom rollen som nasjonalmuseum og universitetsmuseum/forskningsmuseum har viktige strategiske aspekter. Velger UiO å profilere museene som nasjonalmuseer, vil formidlingen og samfunnsrollen ha klare, konsoliderende funksjoner. Forskningen og forvaltningen vil favne landet som helhet og samarbeidet om utdanningen vil ta mål av seg til å sikre landet sterk, formsydd ekspertise som kan løse landets utfordringer.

Går museene motsatt vei, vil forsknings- og utdanningsvirksomheten rette seg mot en global arena, samlingsutviklingen vil ta den globale variasjonen med i betraktning. Formidlingsvirksomheten vil utfordre framfor å konsolidere.

Institusjonsrollen er med andre ord et tydelig politisk valg og vil ha sterke politiske konsekvenser mot de andre museene og de andre, norske universitetene.

Man kan naturligvis tenke seg ulike kombinasjoner av disse tolv strategiske veivalgene – men det sier seg selv at sprikende veivalg også er mer ressurskrevende og *kan* vanskeliggjøre synergieffekter mellom kjerneoppgavene.

Dersom SAB-rapporten skal gi føringer for museenes framtidige, strategiske posisjon på UiO og i samfunnet, er på mange måter de strategiske veivalgene gitt: NHM og KHM skal være globalt orientert, rettet mot de beste (eliten), med en institusjonsrolle som ikke impliserer et nasjonalt, konsoliderende ansvar. En slik posisjon samsvarer tydelig med ønsket om å være et forskningsintensivt, fremragende, internasjonalt orientert universitet. Ser man på den realpolitiske situasjonen – den som kanskje i større grad forplikter – er bildet mer komplisert. For eksempel har Botanisk hage med sine 800.000 besøkende en vesentlig plass i bybildet og sentral rolle i folks liv. UiO og KHM har stor nytte og glede av at museets vikingtidssamlinger er en hjørnestein i det nasjonale prosjektet som derigjennom også har stor internasjonal formidlingsappell. I media vil for eksempel også status som en nasjonal institusjon åpne for mer synlighet og politisk innflytelse. Videre kan et tett samarbeid med Oslo kommune gi handlingsrom til å forme byutviklingen i UiOs favør.

Det må i denne sammenhengen også nevnes at flere politiske veivalg vil kunne påvirke museenes strategiske betydning. Her kan nevnes regionsreformen, Oslo kommunes visjon for kunnskapshovedstaden og graden av politisk styring av forskningsoppgavene.

Et annet vesentlig forhold berører hvordan UiO og museene velger å forstå den komplementære rollen til museene i universitetsstrukturen. Ønsker man å rendyrke funksjoner, vil dette implisere andre strategiske veivalg enn rendyrkning av profil. Disse valgene vil igjen avgjøre hvor tydelig forankret museene er i UiO-organisasjonen og -visjonen og definere hvor store politiske investeringer UiO må gjøre i strategiprosessen.

Museene ønsker å bruke disse betraktningene som grunnlag for en videre dialog med UiO om ny strategi for universitetet.